

Anders wonen en leven

Bij de planning en renovatie van woonwijken en bij de herbestemming van landbouwgronden en cultureel erfgoed, kan veel meer rekening worden gehouden met zelfvoorziening op regionaal niveau.

Eigenlijk is het heel logisch en rationeel: het streven naar zoveel mogelijk regionale zelfvoorziening - en het is dan ook een wereldwijd verbreid fenomeen dat mensen en dorpsgemeenschappen hun eigen voedsel verbouwen, voor eigen gebruik en voor verkoop op de lokale markt. Ook: streven naar autonomie op het gebied van energieopwekking, water (aanvoer, opslag, afvoer en zuivering). En: zoveel mogelijk zelf voorzien in werkgelegenheid, ambachtelijkheid en bouwwerkzaamheden, gebruik makend van materialen uit de omgeving. En tenslotte: een vorm van lokaal of regionaal zelfbestuur. Overzichtelijke, relatief autonome regio's zijn veel minder kwetsbaar, er is sprake van een sociale gemeenschap, waarin mensen elkaar enigszins kennen, waardoor onderlinge samenwerking meer kans krijgt.

Voor de lokale gemeenschap of voor de wereldmarkt?

Kijkend naar de wereld van nu lijkt het alsof zelfvoorziening vooral iets is van de 'armen': van degenen die niet in staat zijn mee te spelen op de wereldmarkt en mee te doen aan de ratrace van steeds meer, sneller, beter, groter,...: de dominante 'westerse' leefstijl, die mondiaal zo vaak als norm wordt gesteld, zeker door de Wereldbank en het IMF. . Veel arme landen moeten dan produceren voor de Westerse markt: kostbare landbouwgronden worden gebruikt voor de teelt van 'luxe' gewassen voor de export (veevoer, koffie, suiker, fruit...). Daardoor blijft er te weinig goede grond over voor productie voor eigen gebruik. Export levert (financieel) nu eenmaal net iets meer op...! En wat soms ook meespeelt is het feit dat in sommige landen mensen meer maatschappelijke status genieten als ze hun producten kunnen kopen in plaats van ze zelf te (moeten) verbouwen of maken...

Van geitewollensok tot nieuw statussymbool

In 'rijke' landen daarentegen, wordt zelfvoorziening ('autarkie') vooral gezien als een bevrijding van de afhankelijkheid van anderen. Het past in die zin ook in de trend naar individualisering - zo weinig mogelijk met anderen te maken (willen) hebben... Was je tot zo'n twintig jaar geleden een 'geitewollensok' als je een zelfvoorzienend leven nastreefde - tegenwoordig is het statusverhogend als je kennelijk genoeg geld hebt om een lap grond te kopen, een zonne-energiesysteem aan te leggen, en genoeg tijd hebt om je eigen groenten te verbouwen..Het kan verkeren.

Onlangs verscheen het boek 'Leven op het land' - een glossy boek vol praktische tips en wetenswaardigheden voor mensen die op een aangename manier buiten willen wonen. Het streven naar zelfvoorziening en de behoefte aan meer lokale/regionale oriëntatie zijn ook in Nederland nooit helemaal weggeweest. Naast de vele kleine dorpen op het platteland (lees: Hoe God verdween uit Jorwert, van Geert Mak!), waren er ook andere ontwikkelingen:

Zelfvoorzienende kolonies in Noord-Nederland

Als middel in de strijd tegen armoede en werkloosheid, werd in 1818 door majoor Van Swieten en andere gegoede burgers, in Frederiksoord en omgeving de 'Maatschappij van Weldadigheid' opgericht: een keten van 'kolonies' waar geselecteerde arme stadsbewoners een huis, een flinke kavel grond en twee geiten konden krijgen, opdat ze in hun eigen levensonderhoud konden (leren) voorzien. Onder een streng regime van orde en tucht, moesten de mannen, vrouwen en kinderen werken in een van de vele werkplaatsen, wasserij, bakkerij, de zuivelfabriek, etc. om zich geleidelijk aan op te werken tot 'vrije boer'. Landbouw, veeteelt en allerlei vormen van ambachtelijke nijverheid waren primair bedoeld voor de bewoners van de koloniën. Om te voorkomen dat de 'kolonisten' hun geld elders uitgaven, gaf de Maatschappij eigen geld uit dat binnen de

kolonies kon worden besteed. Vandaag de dag herinnert de expositie in De Koloniehof in Frederiksoord nog aan dat verleden; de Tuinbouwschool is een van de weinig overgebleven nog actieve onderdelen van destijds.
(www.dekoloniehof.nl)

Tuindorpen en the Garden City Movement

Rond 1900 ontwikkelde de Britse utopist Ebenezer Howard zijn 'Tuinsteden'-concept ('Garden Cities'): een sociaal-ruimtelijk model voor de opzet van nieuwe steden. Howard wilde industrie en bevolking uit de stad halen en verspreid op het platteland herhuisvesten in nieuw te bouwen, zelfvoorzienende, zelfbesturende en gecontroleerd groeiende 'tuinsteden'. In 2004 presenteerde Harm Jan Korthals Altes zijn boek 'Tuinsteden - Tussen utopie en realiteit': een uitgebreide studie naar de herkomst en ontwikkeling van tuinsteden en tuindorpen naar het model van Howard. Het concept behelsde het creëren van zelfvoorzienende en autonome steden, elk met maximaal 32.000 inwoners (30.000 in de stad en 2.000 op het platteland). Howard ontwierp hiervoor verschillende varianten, waarvan de kern altijd neerkomt op: gemeenschappelijk grondbezit, coöperatieve organisatie en mogelijkheden tot zelfvoorzienend leven. Dit laatste werd gestimuleerd door ruime grondkavels, met gelegenheid voor een eigen moestuin. De bevolking van een tuinstad moest zoveel mogelijk een afspiegeling zijn van de totale maatschappij, met een vertegenwoordiging van alle rangen en standen. Gemeenschappelijk grondbezit moest een andere sociaal-politieke ordening bewerkstelligen en grondspeculatie tegengaan. Howard zag het tuinstad-concept als een soort huwelijk tussen stad en platteland. De tuinstad had zowel een industriële als een agrarische bestaansgrond. De woonstad werd omgeven door een groene gordel met stadsboerderijen (verse groenten en melk). Daar moest ook het groenafval uit de stad worden gecomposteerd. Het stadscentrum bevat veel groen, met in de kern een stadspark waaromheen gebouwen voor openbare diensten. De woonhuizen werden gesitueerd langs een groene gordel. De stad werd ontsloten via snelle, ondergrondse, treinverbindingen, en er moest sprake zijn van een autonome energievoorziening via waterkracht en de aanleg van stuwmeren, watervallen, kanalen en grachten.

Omstreeks 1900 ontstond op basis van Howard's denkbeelden een wereldwijde beweging, de Garden City Movement, die de aanzet gaf tot het stichten van tuindorpen in tal van landen. Nergens ter wereld kwam Howard's oorspronkelijke totaalconcept voor 100% uit de verf; wel werden wereldwijd elementen uit zijn concept in praktijk gebracht. Ook in Nederland. Deze studie van Korthals Altes behandelt met name de ontwikkelingen in Europa en meer specifiek in Nederland, ofschoon in ons land nooit sprake was van tuinsteden, maar wel van tuindorpen, Beschreven worden ondermeer 'tuinsteden' in De Bilt, Rotterdam, Haarlem, Amsterdam, Deventer, Hilversum en de Utrechtse wijk Zuilen. Uit recente enquêtes onder de huidige bewoners van de oude 'tuinsteden' in Nederland komt duidelijk naar voren dat het er nog steeds bijzonder prettig wonen is; de dorpen blijken ook nu nog zeer geliefde wijken, mede vanwege het vele groen en hun sociale cohesie. Het tuinstad-concept vertoont verrassend veel overeenkomsten met het hedendaagse streven naar leefbare steden, ecologische wijken en ecodorpen en 'autarkie'. Korthals Altes ziet voor nu mogelijkheden tot het creëren van nieuwe 'tuinsteden' aan de randen van steden. Ecodorpen passen perfect in dat profiel.

Kleinschaligheids- en Derdewereldbeweging

Rond 1970 gaven de waarschuwingen van de Club van Rome en de economische theorieën van Tinbergen en Schumacher aanzetten tot kleinschalige experimenten met ecologische alternatieven.

Met de opkomst van de ecologische landbouw - rond 1970 - leek het de goede kant op te gaan: biologische voedselproductie vooral afgestemd op de behoefte van de bevolking in een bepaalde regio; groenten van het seizoen; rechtstreeks contact tussen producent en consument; een eerlijk loon voor de tuinder, korte afstanden en weinig energiegebruik. Allerlei kleinschalige bedrijven ontstonden en de afzet werd geregeld via een netwerk van regionale verdeelcentra, die kleine natuurvoedingswinkels bevoorraadden...

Parallel aan de milieubeweging, ontstond een wijdvertakte Derdewereldbeweging, met onder andere de Wereldwinkels die zich ten doel stelden eerlijke handels- en (dus) zelfontwikkelingsinitiatieven te stimuleren door middel van bewustwordingscampagnes, consumentenboycots en - vooral - rechtstreekse verkoop van producten waarbij de tussenhandel werd uitgeschakeld.

Communes, leefgemeenschappen en Centraal Wonen

Ook rond die tijd ontstonden veel 'alternatieve' woon- en werkprojecten, communes en leefgemeenschappen. Veel 'idealisten' trokken de stad uit om op het platteland hun idealen gezamenlijk vorm te geven. Vaak hoorde daar een boerderijtje bij met een stuk land, om zelfvoorzienend en ecologisch te leven, bevrijd van het 'grootkapitaal'. In die tijd waren er nog legio betaalbare mogelijkheden, vooral in Noord-oost Nederland. Een voorbeeld uit die tijd is de toenmalige commune Impuls in Pieterburen, met eigen graan- en groententeelt, een eigen bakkerij en een schooltje. Het boek: 'Leven van het land' van John Seymour vormde voor menigeen een 'handleiding' voor zelfvoorzienend leven. Velen stortten zich in het avontuur van 'zelfvoorzienend leven'... en kwamen daar na verloop van tijd weer op terug. Volledige zelfvoorziening is voor een gewoon mens niet te doen. Ook in steden ontstonden vrijplaatsen waar mensen leefden en werkten naar hun idealen. Er waren vaak logische verbindingen tussen allerlei vormen van politieke en maatschappelijke actie: kraken, de milieu- en Derdewereldbeweging, vredesgroepen, de anti-kernenergiebeweging, feministische groepen, de antikapitalistische strijd, studentenacties, ... Er was ook een ruim scholingsaanbod, waardoor de samenhang tussen dit soort ontwikkelingen en acties voor veel mensen duidelijk werd! Internationale solidariteit was meer dan een leuze. Het inzicht groeide dat de westerse 'vooruitgang' zich vooral over de ruggen van anderen ('de derde wereld') kon ontwikkelen...

Mens- en milieuvriendelijk wonen en werken

Naast communes, leefgemeenschappen, woongroepen en woon-werkprojecten kwamen ook de eerste Centraal Wonen-projecten, later gevolgd door de woonvorm Groepswonen van Ouderen. Beide initiatieven ontstonden als een reactie op de doorschietende individualisering en de behoefte tot meer gezamenlijkheid en gemeenschappelijkheid. En - aansluitend bij de 'anders werken'-beweging (MeMo) - kwamen de Mens- en Milieuvriendelijk Wonen en Werken (MW2)-projecten, waar werd getracht om ook wonen en werken te combineren. Dit soort projecten kenmerkten zich vaak door een mix van (streven naar) kleinschaligheid, zelfvoorziening, autonomie, ecologie en gemeenschappelijk bezit en een zich afzetten tegen de gevestigde maatschappelijke orde. Ook kwamen er allerlei experimentele projecten, waar gezocht werd naar vormen van ecologisch (zelf) bouwen en kleinschalige energie-opwekking (zelfbouw van kleine windmolens en zonnecollectoren en experimenten met biogas).

Leeft deze wens nog steeds?

De afgelopen veertig jaar is er veel veranderd. Kleinschalige zelfvoorziening bleek toch niet zo ideaal; rationalisering en mechanisatie deden hun intrede, en het zoeken werd gericht naar de 'optimale schaal', ook uit energie-oogpunt: een bakker die voor een paar honderd mensen brood bakt is veel efficiënter dan wanneer iedereen z'n eigen brood bakt. Menig zelfbeheerproject werd een 'gewoon' bedrijf of ging failliet, regionale verdeelcentra werden opgekocht door landelijke distributiecentra... Maar veel is ook bewaard gebleven, als het de veerkracht had om met de tijden mee te veranderen. De optimale schaal wordt nu veel meer gezocht in regio's en producten uit eigen streek.

In de laatste decennia ontstonden ook nieuwe initiatieven: ecologische woonwijken met gemeenschappelijke voorzieningen, woongroepen en woon-werkpanden in de reguliere huursector of in collectief particulier eigendom. Er zijn plannen om ook in Nederland ecodorpen te realiseren, en er ontstonden LETS-kringen, waarbinnen mensen binnen een afgebakende regio producten en diensten onderling uitruilen. Het sociale aspect, milieuvriendelijkheid, duurzaam bouwen, 'nabuurchap' en gedeeld gebruik, in combinatie met behoorlijk wat privacy, zijn

nu vaak de drijfveren bij het zoeken naar 'anders' wonen. Een groeiende groep ouderen kiest ook voor kleinschalige vormen van gemeenschappelijk wonen. Ook ontstaan er initiatieven waar zorg voor en opvang van mensen met beperkingen een plek krijgt binnen nieuwe buurtjes (woon-werk-zorgproject in Hengelo) of nieuw op te zetten leefgemeenschappen (bv. Elkrijk in Eindhoven: www.elkrijk.nl). Mensen met en zonder beperkingen leven naast en met elkaar - en zorgen voor elkaar hoort weer gewoon bij het dagelijks leven.

De biologische landbouw breidde zich gestaag uit; grootwinkelbedrijven begonnen ook met de verkoop van biologische producten, natuurvoedingsketens lieten allerlei ecologische principes varen (oa. het hier-en-nu principe en het aspect van zoveel mogelijk onbewerkte producten)... Tegelijk stegen ook de grond- en huizenprijzen, waardoor een idyllisch boerderijtje met een flinke lap grond tegenwoordig alleen nog lijkt te zijn weggelegd voor mensen met een zeer goed gevulde beurs. En ook als je kijkt naar de woonlasten in ecologische wijken, schrik je vaak van de hoge koop- en huurprijzen. Woningbouwverenigingen werden omgevormd tot commerciële corporaties, die vooral gingen bouwen voor 'de markt': luxe appartementen, parkeergarages en VINEX-wijken rukten op... Recent lijkt hierin een kentering te bespeuren, nu Nederland behoorlijk wat 'probleemwijken' blijkt te kennen.

In hoeverre is het mogelijk om in Nederland een zelfvoorzienende woon(werk)gemeenschap op te zetten?

Zelfs in zo'n schijnbaar dichtbevolkt land als Nederland liggen er nog steeds volop kansen en mogelijkheden. Kansen die we misschien meer dan voorheen (ook) moeten zoeken in de stedelijke omgeving: volkstuinen, buurt- en wijktuinen, dak- en geveltuinen en stadsboerderijen, oftewel: stadslandbouw (city-farming'). Kijkend naar ontwikkelingen in andere landen, lijkt er een opleving van stadstuinieren (city-gardening') en 'guerilla-gardering': buurtbewoners die stukken braakliggend terrein in gebruik nemen om groenten en fruit te verbouwen. Wanneer je niet alleen de horizontale lijnen gebruikt, maar ook de verticale, is er op een beperkte stukje grond toch een flinke oogst binnen te halen (druiven, kiwi's, kapucijners, bonen, tomaten). In plaats van saaie prikstruiken, kunnen er in wijken ook fruitbomen en bessenstruiken worden geplant. Een woongroep in de Bijlmermeer verbouwt zijn eigen groenten in een 'kraaktuin' een eindje verderop.

Andere aansprekende voorbeelden zijn: buurttuin De Bikkershof in Utrecht, multiculturele volkstuinen 'Malburger' in Arnhem en 'Het Oude Westen' in Rotterdam en het geveltuinenproject in de Amsterdamse Pijp. Buiten de bebouwde omgeving is er natuurlijk veel meer mogelijk. Vanouds zijn er de volkstuinen (die echter steeds vaker plaats moeten maken voor woningbouw of industrieterreinen). Het is overigens opvallend dat er onder mensen van niet-Nederlandse afkomst grote animo is om hun eigen groenten en fruit te verbouwen. - Een beweging die 'wild tuinieren' promoot en stimuleert met praktische voorbeelden, is de permacultuur-beweging - die de laatste jaren ook in Nederland lijkt aan te slaan. Sinds een paar maanden is er ook een Nederlandstalige mailinglijst, waar ideeën en initiatieven worden uitgewisseld. www.permacultuur.tk).

- Vorige jaar startte ook het Zelfvoorzienersnetwerk, als uitwisselingsplatform voor zelfvoorziening in Nederland. Is er een levende praktijk? Op kleinschalig, lokaal niveau zijn er ook in Nederland tal van voorbeelden. Op stadsniveau kun je daarbij denken aan volkstuincomplexen, school- en buurtuinen en biologische stadsboerderijen (oa. in Almere, Amsterdam, Culemborg, Eindhoven, Groningen en Zoeterwoude). Meer in het buitengebied zijn er de biologische boerderijen met huisverkoop en groente-, fruit- en vleesabonnementen, zorgboerderijen met een winkeltje, huisverkoop en/of levering aan winkels en restaurants in de omgeving; de biologische boerenmarkten en regionale netwerken voor de afzet van streekproducten.

- Lokale initiatieven waarbij ook buurtbewoners worden betrokken zijn bijvoorbeeld: Lekker Utrechts (oa. Oogstfeest en project Boer zoekt Burger); de Crabbenhof in Dordrecht; de zelfpluktuin in Wageningen, De Hooibel en de Boerenburendag in Den Haag. Verschillende voormalige fabrieks- en militaire terreinen zijn de afgelopen jaren in gebruik genomen door groepen mensen, die daar een eigen levenssfeer opbouwen; zelfvoorzienend leven is ook hier vaak het ideaal; er wordt geëxperimenteerd met het verbouwen van groenten, het zelf bouwen van windmolens en zonnecollectoren en er wordt elektriciteit opgewekt met zonnepanelen. Ingenieuze regenwater-opvangsystemen worden ontwikkeld en mensen bouwen hun eigen huisjes van natuurlijke materialen, of wonen in zelfgebouwde tenten (tipi's, yurts). Op het gebied van energie-opwekking zijn er de wind- en zonne-energiecoöperaties.

- Het InnovatieNetwerk ontwikkelde een concept voor vernieuwend duurzaam bouwen: de Zonneterp een combinatie van een glastuinbouwkas en woningen.

- In Culemborg is de ecologische wijk EVA-Lanxmeer gerealiseerd; onlangs werd ook gestart met de permacultuur-stadsboerderij Caetshage, die de bewoners van de wijk van voedsel gaat voorzien. Er is een buurtje met 'kaswoningen' (een grote kas dient als warmtebuffer en voor de verbouw van eigen groenten). De wijk zal nog verder worden uitgebreid met o.a. een woon-werkproject ('de Werfterp).

- Ook binnen de architectenwereld is 'autarkisch' ontwerpen in opkomst. In 2005 verscheen het boek 'Autarkie - zelfvoorzienende woonwerklandschappen', onder redactie van Dennis Moet. Voortbouwend op kloosters, ecovillages, kleine dorpsgemeenschappen, volkstuinten en de oude waterlinies, verkent het boek de ontwikkelingen en mogelijkheden in verschillende landen. Het is een verrassend boek, dat de ervaringen uit het verleden met zelfvoorzienend leven combineert met moderne technische ontwikkelingen op het gebied van wonen met autonomie en vrijheid.

- Een andere groep architecten stelde een tentoonstelling samen 'De eetbare stad', met praktijkvoorbeelden en toekomstfantasieën over meer lokale en regionale voedselvoorziening. De ideeën variëren van varkensflats en agroparken op industrieterreinen, tot buurt-, stads- en daktuinen, maar ook nieuwe stedenbouwkundige concepten, waarin stadslandbouw integraal is meegenomen. De voorbeelden komen vanuit de hele wereld, wat aangeeft dat het streven naar meer regionalisering een wereldwijd fenomeen is: 22 juni in het Nederlands Architectuur Instituut in Maastricht! - www.naimaastricht.nl

- In 1999 werd de vereniging Ecodorp opgericht. Hun doel is om ook in Nederland minstens één ecologisch dorp met een paar honderd bewoners op te zetten. De vereniging heeft zo'n 1200 leden en sympathisanten (www.ecodorp.nl)

- in Almere wordt concreet gewerkt aan de bouw van een ecologisch-cultureel dorp: Ecodorp Alminde (www.alminde.nl)

- Jan Schuiling ontwikkelde plannen voor 'Werelddorpen' (www.pro-werelddorp.nl) er komen steeds meer zorgboerderijen, die zich richten op productie voor de eigen regio. 'Probleemjongeren' lijken een nieuwe doelgroep te worden voor dit soort projecten. Er gaan steeds meer stemmen op voor de herinrichting van het (historisch) landschap/cultureel erfgoed en voor herbesteding van agrarische bedrijven op een milieuverantwoorde wijze. Er komen (grote) boerderijen leeg - evenals asielzoekerscentra, militaire kazernes en bijbehorende terreinen, etc. Dit biedt prachtige mogelijkheden waar mensen gezamenlijk nieuwe woon(werk) projecten zouden kunnen starten: kleine ecodorpen of -wijken, tuinstadachtige ontwikkelingen met (voedsel)productie voor de eigen regio, decentrale energie-opwekking, gesloten kringlopen (afval, water) met de bijbehorende werkgelegenheid.

- Er zijn de ontwikkelingen om vrijkomend agrarisch erfgoed te herbestemmen tot nieuwe woon(werk)gelegenheid, het zogenaamde Knooperf- of Tuinenwijk-concept, zoals opgepakt door projectbureau Belverede (met steun van 4 ministeries!). Een interessante optie, maar... alleen haalbaar voor miljonairs...

www.belvedere.nu/page.php?section=08&pid=5&mid=3&prid=223#project

- Bescheidener en flink wat goedkoper is het Ecoterpen-concept, dat al in 1986 werd ontwikkeld door Arie van Herpen: een pleidooi voor nieuwe, ecologisch functionele onmogelijkheden in landelijke gebieden:

www.earthpo.com/concepten.html (onderaan de pagina!)

Wat zou er nog meer kunnen? En wat zijn de knelpunten?

Knelpunten zijn ondermeer het gebrek aan betaalbare grond en huizen in en rond steden. Gemeenten en woningcorporaties hebben vaak nog weinig oog voor ideeën en initiatieven van buurtbewoners. Hetzelfde geldt voor agrarische grond met een woonbestemming. Dan kapen projectontwikkelaars vaak geschikte locaties weg voor de ogen van minder kapitaalkrachtige initiatiefgroepen. En: een project dat ook op de langere termijn kans van slagen wil hebben, heeft professionele mensen nodig - mensen die zich voor langere tijd willen verbinden en die hun kennis kunnen overdragen op anderen.

Mogelijkheden liggen er in de herstructurering van oude wijken, bij de revitalisering van dorpen en in het herbestemmen van vrijkomende boerderijen, kloosters, zorginstellingen etc. Er liggen ook allerlei mooie taken voor NME-centra, gemeentelijke diensten en het buurtopbouwwerk: organiseer cursussen ecologische groenteteelt, ondersteun en faciliteer mensen die met goeie ideeën komen. (In België zijn er eco-tuinteams, opgezet door de provinciale overheid. Dit zijn groepjes mensen uit dezelfde wijk, die met deskundige begeleiding worden geschoold in ecologisch tuinieren. Bijkomend doel is, dat als er eenmaal een enthousiast groepje is dat aan de slag gaat, dat een uitstralend effect op andere buurtbewoners kan hebben).

Gemeenten en woningcorporaties moeten betaalbare grond en woningen beschikbaar stellen voor mensen die actief willen zoeken naar alternatieve manieren van wonen, werken en leven. Toekomstige bewoners zouden actief betrokken moeten worden bij het plannen, bouwen en beheren van hun nieuwe wijk.

Ecodorpen

Ook een wereldwijde beweging vormen de ecodorpen ('ecovillages'), in grootte variërend van tien tot een paar duizend inwoners. De ecovillage-beweging streeft naar het realiseren van gemeenschappen waar ecologie, gemeenschapszin en spiritualiteit hand in hand gaan. Wanneer het grondoppervlak het maar enigszins toelaat vindt voedselproductie voor de eigen dorpsbewoners plaats - soms ook verkoop van overproductie op de lokale markt. Autonomieit qua energievoorziening is ook meestal een streven en huizen worden zoveel mogelijk gebouwd uit materialen afkomstig uit de eigen regio (hout, leem, stro, bakstenen).

Geïnspireerd door ecodorpen in andere landen werd in 1999 in Nederland de vereniging Ecodorp opgericht. Hun doel: ook in ons land een of meer ecodorp(en) voor een paar honderd bewoners realiseren. De Vereniging heeft zo'n 1200 leden en sympathisanten. Een echt ecodorp is nog steeds niet in zicht, ofschoon er wel verschillende reële mogelijkheden zijn langsgekomen. Ook binnen dit Nederlandse initiatief speelt 'spiritualiteit' een belangrijke rol; een aspect dat overigens lang niet iedereen zo aanspreekt.. (www.ecodorp.nl)

Ecowijken

Het aantal ecologische woonwijken neemt daarentegen wel toe. De meeste wijken worden gerealiseerd in collectief particulier opdrachtgeverschap ('CPO') - in de meeste plannen zit aanvankelijk ook allerlei gemeenschappelijks: een moestuin, gemeenschapshuis, collectieve voorzieningen. In de praktijk blijkt vaak dat mensen toch vooral een comfortabel, ecologisch gebouwd privé-huis willen en dat gemeenschappelijke voorzieningen als aantrekkelijke extra's worden

beschouwd. Niet zelden wordt het gemeenschapshuis na verloop van tijd particulier verhuurd of verkocht omdat er te weinig gebruik van wordt gemaakt.

Het meest in de buurt van een ecodorp komt de ecologische nieuwbouwwijk EVA-Lanxmeer in Culemborg. In deze wijk werden duurzaamheid en permacultuur op een integrale wijze toegepast. Deze 'integratie' houdt in: ecologisch bouwen, organische vormgeving en architectuur, en ontwikkeling van natuur en landbouw. Ook een verantwoord waterbeheer is hier een belangrijk aspect. Binnen een oppervlakte van 24 hectare staan zo'n tweehonderd woningen en appartementen, en verschillende bedrijven, kantoren en werkplaatsen. In de toekomst komt er nog een woon-werkinitiatief (de Werfterp) en een bezoekers- annex conferentiecentrum met hotelfunctie. Aan de rand van de wijk ligt de ecologische stadsboerderij (Caetshage). Wonen en werken worden binnen de wijk zoveel mogelijk gecombineerd. Het openbaar groen heeft een natuurlijk karakter en is gedeeltelijk gericht op de productie van voedsel. Fruitbomen en bessenstruiken staan gewoon in het openbaar groen. (!! Op 16 juni organiseren de bewoners het C4Real-festival: www.c4real.nl)

- City- of Urban-gardening en guerilla-gardening-initiatieven schieten wereldwijd uit de grond. Vooral in en nabij steden. Ook de Permacultuur-beweging is zich fors aan het uitbreiden. Naast de meer spiritueel gerichte stroming binnen het Global Ecovillage Network, is er ook een beleidsmatige tendens merkbaar tot het opzetten van ecodorpen:

- In de zuid-Londense wijk Wallington, werd in maart 2002 het project BedZED opgeleverd: een wijkje met 100 huizen, gemeenschapsfaciliteiten en werkruimten voor 100 mensen. De woningen zijn geheel zelfvoorzienend qua energie.

- Geïnspireerd door BedZed wordt momenteel - met steun van het WWF - ten zuiden van Lissabon (Portugal) een ecologische stad ontwikkeld: Maat de Sesimbra: een combinatie van integraal biologisch bouwen, ecotoerisme, natuurbehoud en een herbebossingsprogramma. De stad zal huisvesting moeten gaan bieden aan 30000 mensen, oftewel 8000 woonunits. (www.bioregional.com)

- In Japan is een prestigieuze ecostad in ontwikkeling: Ecovillage Kobunaki , nabij Kyoto. (www.g-project.net)

- In zijn boek 'De Waterstof Economie' schetst Jeremy Rifkin een toekomst waarin kleinschalige, democratisch beheerde waterstofcentrales lokale gemeenschappen van elektriciteit gaan voorzien. Als wordt voldaan aan de belangrijkste voorwaarde: gebruik zonne-energie (!) om het waterstofproces aan de gang te houden, kan dit een ware onafhankelijkheidsrevolutie - juist ook in ontwikkelingslanden - teweegbrengen. Omschakeling van een oliegestuurde- naar een regionaal georiënteerde waterstofeconomie is pas werkelijk 'Power to the People', aldus Rifkin.

- Een opmerkelijk initiatief waarin constructieve maatschappijkritiek, zelfvoorziening, autonomie en regionalisering hand in hand gaan, is de keten van coöperaties van Longo Mai (elf coöperaties verspreid over diverse Europese landen - niet in Nederland). De afgelopen 35 jaar is het hen gelukt om goeddeels zelfvoorzienende land-, bos- en tuinbouwgemeenschappen te realiseren, waar mensen uit verschillende landen en culturen samen wonen, werken en leven. Er is een hele keten van ambachtelijke bedrijven (wolspinnerij, hout- en timmerwerkplaatsen, wijnmakerij, conservenfabriekje) die hun producten onderling uitwisselen; en er worden producten verkocht via abonnementensystemen of lokale boerenmarkten. Longo Mai kiest bewust voor het uitschakelen van tussenhandel en voor een rechtstreeks contact tussen de telers en de makers van producten en de kopers. De coöperaties werken in hun regio's actief samen met andere boeren, om zich in te zetten voor het behoud van regionale productie (streekewigen gewassen, behoud van schaapskuddes, zadenbanken, kaasmakerij), en voeren samen actie tegen de oprukkende globalisering, waarvan vooral kleine boeren en bedrijven het

slachtoffer worden. Ook wordt een gezamenlijke vuist gemaakt tegen de uitbuiting van landarbeiders in de industriële tuinbouw in met name Zuid-Europa.
(www.omslag.nl/longomai)

Een toekomstvisioen voor Nederland

Het wordt (weer) heel gewoon dat er bij het plannen van wijken en buurten een flink stuk groen wordt ingetekend voor een eetbaar landschap in stadsparken, buurttuinen, volkstuintencomplexen en stadsboerderijen. Buurttuinen en -parken hebben naast een productie- ook een belangrijke sierwaarde en vervullen een belangrijke sociale functie: ontmoeting, samenwerken, uitwisseling, educatie, ... In gevel-, dak- en balkontuinen kan allerlei kleinfruit en kruiden worden geteeld. Ook: permacultuur: verticale landbouw (fruit), regenwateropvang en -benutting, compostering op wijkniveau..

Belangrijke elementen van het Tuinsteden-concept van Howard kunnen aan de randen van steden verwezenlijkt worden in ecodorpachtige woon/werkgebieden. Vanuit de buurt- en stadstuinen kunnen buurtwinkels en -restaurants worden bevoorrad. Buurtbewoners van alle leeftijden en culturele achtergronden kunnen hun kennis, tijd en levenservaring inbrengen en samen aan de slag in de gemeenschappelijke (moes)tuin of stadsboerderij, een (biologisch) buurtrestaurant opzetten met producten die in de eigen buurt zijn verbouwd, buurtwinkel(s), een ruil- , kringloop- of weggeefwinkel, een buurt-dienstencentrum met klussenbedrijf in stand houden, actief zijn in een LETS-kring, ... Natuurlijk komen er in buurten weer buurthuizen waar allerlei activiteiten, cursussen, ontmoetingen, feesten en vergaderingen kunnen worden gehouden. En waar nieuwe initiatieven kunnen ontstaan!

Op buurtniveau is zo veel nuttige werkgelegenheid te creëren. Als mensen actief zijn betrokken bij hun buurt - samen een wijk creëren waar ze trots op zijn en die ze ook samen leefbaar maken en houden ... stel je eens voor wat voor brede uitstraling dat kan hebben op ieders welzijn...! En (dus) voor de leefbaarheid van buurten en wijken in dorpen en steden. Via praktische workshops en cursussen kunnen mensen kennis en vaardigheden aanleren en worden ook de mondiale verbanden besproken: solidariteit op buurtniveau is net zo belangrijk als solidariteit met mensen in landen ver weg.

Ook kunnen er Boeren-burendagen worden georganiseerd, pluk- en meewerkdagen op boerderijen en excursies naar boerderijen in de omgeving voor persoonlijk contact tussen boer en burger. 'Van eigen erf'-feesten, proeverijen, picknicks in het park, ...

Op wijk- of dorpsniveau kan een eigen wind- of zonne-energiecoöperatie worden opgezet - op termijn misschien een collectieve waterstofcentrale voor de buurt. Er is zoveel leuks denkbaar en realiseerbaar!

Zou het geen goed idee zijn om aan de hand van de ingrediënten van de workshops van vandaag eens wat concrete schetsen te maken, waarin zoveel mogelijk elementen van regionalisering, ecologie, zelfvoorziening en eerlijke handel zijn samengebracht?

Hoe zou een buurt met een kleine 'footprint' eruit kunnen zien? Of een Tuinstad-nieuwe-stijl? En: wat zou er allemaal mogelijk zijn als er een stel grote boerderijen met flink wat land beschikbaar zouden komen?

Als het lukt om enigszins realistische uitwerkingen te maken, dan is de kans groter dan een gemeente of provincie, corporatie, Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten of een landgoedeigenaar er ook enthousiast over kan worden. En: waar een wil is, is een weg - ook al zal die waarschijnlijk door een groep doortastende pioniers zelf gebaad moeten worden. Maar: 'De idealisten van vandaag zijn de realisten van morgen' zei Jan Tinbergen. Ik denk dat de geschiedenis heeft laten zien, dat die woorden waar zijn!

Tips voor verdere oriëntatie en inspiratie

- website van het Servicepunt Anders Wonen Anders Leven: www.omslag.nl/wonen
- Boek: Tuinsteden - Tussen Utopie en Realiteit. (Uitg. Thoth. ISBN 90 6868 356 X)
- Boek: Autarkie - zelfvoorzienende woonwerklandschappen (Uitg. Thoth ISBN 90 6868 377 2)

- Boek: De Waterstofeconomie (Uitg. Lemniscaat, ISBN 90-5637-538-0)
- t/m 22 juni: Tentoonstelling 'De Eetbare Stad': www.naimaastricht.nl
- 16 juni: C4Real-festival in de wijk EVA-Lanxmeer in Culemborg (www.c4real.nl)
- 9 juni: Boerenburendag in en om Den Haag: een dagje meewerken op een biologische boerderij of tuinderij, met na afloop een lekkere maaltijd. Een initiatief van 's Peer Catering. (www.speercatering.nl)
- 7 juli Boer zoekt burger: burgers werken een dagje mee op een boerderij in Utrecht. Een initiatief van Lekker Utrechts (www.lekkerutrechts.nl)

Marta Resink is werkzaam bij Omslag, Werkplaats voor Duurzame Ontwikkeling (www.omslag.nl). In 2005 startte Omslag het landelijk Servicepunt Anders Wonen Anders Leven. Als informatie-, inspiratie- en ontmoetingspunt voor mensen die zoeken naar mogelijkheden om samen met andere andere vormen van wonen en (samen)leven op te zetten: leefgemeenschappen, ecowijken en -dorpen, woonwerkprojecten of andere vormen van gemeenschappelijk wonen. Bij het Servicepunt hoort een zeer uitgebreide website: www.omslag.nl/wonen